

Milena Mileva Blažič, Tatjana Pregl Kobe

Svetlana Makarovič: *Zlata mačja preja.*

Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 2014.

Svetlana Makarovič je ena najbolj reprezentativnih slovenskih mladinskih avtoric in nedvomno sodi v sodobni kanon. Na polje slovenske literarne zgodovine je vstopila prek glasbe in gledališča, kar ne preseneča, saj je po poklicu igralka. Za odrasle naslovnike je začela objavljati v šestdesetih, za mlade v sedemdesetih letih. V prvi, začetni ustvarjalni fazi se je intertekstualno navezovala na slovensko ljudsko izročilo in ga tvorno nadgradila, pozneje je nadaljevala v izrazito avtorskem slogu. Zrela faza, v kateri po letu 2002 ustvarja naslovniško odprta besedila, je izrazito mitska. Avtorica ta besedila imenuje baladne pravljice, ker imajo tragičen ali izrazito odprt konec. Zanimivost pisanja za dvojnega naslovnika je neidealizacija, sporočilo, da dobro ni nagrajeno in zlo ni kaznovano – gre torej za problemski način obravnave tematike. Njena mladinska besedila z visoko presežno vrednostjo znajo hkrati ubesediti za mlade prepotrebni, vendar nepatetični optimizem ter vanje vtakati humanistične vrednote, kot so nenasilje, poštenje, pravičnost, odnos do narave, pravice živali.

Ni naključje, da se vsake toliko časa njene kratke sodobne pravljice zbere v antološko knjižno izdajo. Takšna je tudi pričujoča antologija z naslovom *Zlata mačja preja*, v kateri so zbrana njena že objavljena in ilustrirana dela. V zbirki, v kateri je zbranih trideset pravljic, od prvih (*Kosovirja na leteči žlici*, 1972) do *Kuzme, trinajstega škrata* (2014) so nazorno vidne vse značilnosti njenih domišljijskih svetov, predvsem personificirana ali poosebljena žival kot glavni literarni lik, ki živi v naravnem okolju (*Sapramiška*, skedenj, gozd) ali antropomorfizirana žival (npr. *Pekarna Mišmaš*), kjer imajo živali videz ljudi (hodijo na dveh nogah) in živijo v človeškem in ne živalskem okolju ter opravljajo človeške dejavnosti (peka kruha).

Avtorica v zvezi z živalmi eksplicitno uporablja pozitivno slogovno zaznamovana sredstva, npr. pomanjševalnice (miška, zajček, vrabček,

zajček) in s tem izraža naklonjenost do živali. Že sam naslov, *Zlata mačja preja*, izraža avtoričino empatijo in simpatijo, prek katere kritizira antropocentrizem in egoizem. Poosebljene živali pojmuje kot subjekte in poudarja koncept sobivanja. Živali so predstavljene kot bitja, ki so pomembna sama po sebi in niso podrejena človeku. Poosebljene živali so ponekod predstavljene neutilitaristično (npr. *Hrčkova pogača*, *Hrčkova hruška* idr.), antropocentrični utilitarizem pa je viden v kratki sodobni pravljici, npr. v *Pekarni Mišmaš*. V njenih književnih besedilih nastopajo tudi tradicionalna pravljici bitja (škrat, vila), poosebljeni predmeti (nočna lučka), ljudje (potepuh) in njena izvorna bitja: kosovirja, mba, ščeper. Mestoma je pisateljica katero od že objavljenih pravljic nekoliko predelala, npr. *Netopir Kazimir* v pričujoči zbirki je bil v prvi objavi v reviji *Ciciban* (1979) *Netopir Nedamir*, *Sapramišja sreča* je imela sprva naslov *Miška si skuje srečo* (1975), avtorica pa je dodala predzgodbo, sem in tja tudi kakšno pesem.

V antologiji so zbrane vse od najbolj znanih do malo manj znanih in problemskih pravljic. Med slednje sodi pravljica *Zajček gre na luno*, v kateri glavni literarni lik, ki je tujec doma, odide s tujci oz. zajčki na luno. Problemska besedila zahtevajo problemsko obravnavo: lik Zajčka je arhetip Ahasverja, ki želi, da bi bile uresničene njegove osnovne potrebe po domu, varnosti, ljubezni in sprejetosti. Ali pride do realizacije le-tega s tujci na luni? Prav tako problemsko je besedilo, ki obravnava sodobno temo, razvajenost otrok in starše, ki danes z otroki ravna kot s plemiči – v pravljici *Razvajeni vrabček* avtorica na realna tla postavi tako mater kot otroka. Zanimivo, da so otroci oz. poosebljeni literarni liki večinoma samorastniki ali sami z materjo.

Za Svetlano Makarovič atipično besedilo je *Potepuh in nočna lučka*, ki se intertekstualno navezuje na *Tisoč in eno noč* in Šeherezadino pripovedovanje. Napisano je v nadrealističnem slogu, vsebuje asociativno oddaljene povezave in je izrazito avtorsko tvorjena verižna pravljica (angl. *chain story*) ali t.i. formula pravljica. Odprtost strukture, ki temelji na nizanju začetkov zgodb z domnevno odprtim zaključkom, bo pri mladih in odraslih bralcih pustila nelagoden občutek. Pravljica nima srečnega konca, v bistvu sploh nima konca, njen presežek se kaže v nadrealistični odličnosti, kompleksnosti in večpomenskosti, ki zahteva interpretacijo in je prav zato dragocena.

Spremno besedo z naslovom *Dobrota pravljic Svetlane Makarovič* je napisal Boris A. Novak. V njej je avtorico prepoznal kot eno tistih vrhunskih ustvarjalk, ki v svojih izjemnih delih zastopajo humanistične vrednote. Njen kulturni kapital je neprecenljiv; po teoriji karnevala Michaela

Bahtina bi jo lahko označili za subverzivno mladinsko avtorico, ki ne spodbuja konformizma in ki je usmerjena k dobroti. Vse od prvih zbirk pravljic za otroke Charlesa Perraulta ter J. in W. Grimma, je bil model ljudske pravljice neke vrste socializacijski vir ali priročnik za lepo vedenje ali bonton. Pravljice Svetlane Makarovič pa predstavljajo nekoliko drugačen, subverziven bonton, njeni glavni literarni liki so drugačni, marginalni, ranljivi, hkrati pa senzibilni, ker egoizem premagujejo z altruizmom (npr. *Hrčkova hruška*).

Avtorica je za svoje delo prejela številne slovenske literarne nagrade, njen (mladinski) opus je relevanten tudi za Evropo, zato bi bilo treba doseči nacionalni konsenz in jo umestiti v evropski prostor, kamor spada. Tudi zaradi pravljic Svetlane Makarovič imajo slovenski osnovnošolci radi slovenščino ter imajo pozitiven odnos do domače književnosti in nacionalne samobitnosti.

Sprašujem se, zakaj je Predmetna komisija za slovenščino na Zavodu RS za šolstvo od 1998 do 2014, eno in edino avtorico – Svetlano Makarovič – v novi prenovi *Učnega načrta za slovenščino* (str. 68–69) (2011) izločila iz seznama 32 obveznih in preglednih avtorjev/besedil za tretje triletnje? Za vsak primer so z istega preglednega in kanonskega seznama izbrisali tudi Borisa A. Novaka (str. 68–69). Oba avtorja sta bila uvrščena v *Učni načrt Slovenščina, 2005* (str. 125). Na srečo kratke sodobne pravljice Svetlane Makarovič živijo svoje življenje mimo fevdalnega učnega načrta *Slovenščina* (2011), živijo v zavesti mladih in odraslih iz generacije v generacijo, bogatijo njihovo otroštvo z zakladnico vrhunskih pravljic v zlati antologiji. Zanimanje za pravljice je tudi na evropski ravni pokazatelj krize vrednot, ki se kaže v potrebi po tistih vrednotah, ki jih v družbi ni, so pa v pravljicah. Odrasli na neki način danes pravljice potrebujejo še bolj kot otroci. Kot družba bi morali zato paziti, da z začrtano usmeritvijo ne bomo slej ko prej ostali brez dragocene *Zlate mačje preje*.

Dragocena pa ni le besedna plat te jubilejne antologije. Izbrane ilustracije so vrhunske, vključno z avtoričinimi, čeprav ni izšolana slikarka oziroma ilustratorka. Poleg nje je ilustracije prispevalo še devet priznanih slovenskih avtorjev vseh generacij, zbrane pa so iz že objavljenih knjig. Največ ilustracij je ustvaril Gorazd Vahen, sledijo Maša Kozjek, Zvonko Čoh, Matjaž Schmidt, Suzi Bricelj, Kostja Gatnik, Kaja Kosmač, Tomaž Lavrič in Marjanca Jemec Božič. Vsak ilustrator je drugačen in samosvoji, vendar se s svojim slogom odlično vklaplja v pisateljčin svet zlatih mačjih prej za otroke. Za likovno odlično urejeno knjigo je poskrbel Pavle Učakar. Tudi izbor ilustratorjev je tako premišljen, da knjiga deluje kot ubrana

celota: kar nekaj ilustratorjev, ki so pisateljčine knjige v zadnjih desetletjih ilustrirali pri različnih založbah, se ni uvrstilo med izbrano deseterico.

S svojim svežim pristopom, polnim veščine in ustvarjalnega eksperimentiranja, osmišlja Suzi Bricelj vero v vrednost te žlahtne umetniške zvrsti. Njene iskrive podobe ob besedilu Svetlane Makarovič se ne vtisnejo v spomin samo tistim, ki so jim v osnovi namenjene, to je otrokom, pač pa tudi vsem tistim odraslim, ki v tem svetu še vedno znajo najti tisto najbolj prvinsko. V ilustracijah Zvonka Čoha prevladujejo humornost, barvitost in neizmerna iskričnost, ponekod celo karikiranost in satiričnost. Za njegove mojstrsko izslikane ilustracije so značilni intenzivna, impulzivna in prepričljiva likovna sredstva, prekipevajoča risba in izredno poudarjena barvitost, kar dosega s slikarskimi sredstvi, z značilno risbo in z uravnoteženo izraznostjo barv in oblik. *Pekarna Mišmaš* je ena pisateljčinih najlepših pravljič, motiv stare ljudske pravljice o čudežnosti peke in skrivnostnem pomenu kruha je upodobil Kostja Gatnik, ki je za ilustracije, objavljene tudi v tej knjigi, leta 2008 prejel nagrado Hinka Smrekarja. Sicer je slikanica *Pekarna Mišmaš* prvič izšla leta 1974, sledili so ponatise in spremenjene izdaje Marije Lucije Stupica, Svetlane Makarovič in Gorazda Vahna. Še marsikatera pisateljčina pravljica je zaživela v podobah različnih ilustratorjev, tako lahko starši danes svojim otrokom berejo drugače likovno upodobljen svet besed, ki pa v sebi ohranja enako čarobno moč.

Slovenska knjižna ilustracija za otroke ima bogato tradicijo kvalitetnih avtorjev, med njimi je z ilustracijami, ki jih zaznamujeta barvitost ter svetel in spontan humor, gotovo Marjanca Jemec Božič. Humor, po katerem je najbolj razpoznavna, je del vsake risbe, linije ali uporabe barve, pa tudi junakov v različnih situacijah – celo v resnih prizorih. Kaja Kosmač je s Svetlano Makarovič začela sodelovati, ko se je med pisanjem diplomske naloge na likovni akademiji domislila, da bi napisala pravljico *Rdeče jabolko*, ki bi temeljila na zapisih iz 11. stoletja. Najprej so nastale njene ilustracije, besedilo sta zatem ustvarjali skupaj. V tej knjigi so njene upodobitve manj strašljive, skladno z veselejšo ubranostjo vsebine. Tudi Maša Kozjek nadaljuje poglobljeno tradicijo slovenskih ilustratork. S svojimi nežnimi in občutljivimi ilustracijami se pogloblja v besedilo in hkrati ohranja avtonomijo ilustracije kot samostojne likovne zvrsti. Pri igrivo barvitem in prijaznem pristopu vselej pazi na sožitje besedne in likovne podobe. Ilustratorjevo delo je posebno, postavlja most med likovno in besedno umetnostjo. Ilustracija običajno resda stoji ob besedilu, a nikoli ni njegova služabnica. Še posebej ne pri slikanicah in stripih, kjer naj bi bili beseda in podoba enakovredni. Tega se je držal tudi ilustrator,

karikaturist in stripar Tomaž Lavrič, ki je navihanega škrata Kuzmo upodobil na zabavljiaški in duhovit način.

Od ilustracije se navadno pričakuje, da prevzame vlogo razlagalke, a če pogledamo nazaj, postane jasno, da je ilustracija v sebi vselej hranila tudi lastno umetniško avtonomijo. Danes jo upoštevamo kot posebno umetniško zvrst. Da se je lotila tudi sama Svetlana Makarovič, pri njeni vsestranskosti in prepričanosti o sebi, niti ni tako presenetljivo. Še posebej prisrčnih je otrokom (poleg kratkega besedila, ki gre najmlajšim takoj v uho) sedem podob črnega muca na začetku knjige in sedem drobnih mišk na koncu knjige. Ilustratorski svet Matjaža Scmdta v likovnih podobah, ki domišljjsko soustvarjajo pisateljčin svet, je drugačen, nepredvidljiv in humoren, besedilo, kot je *Kosovirja na leteči žlici*, pa je v sliki znal prikazati hkrati tudi pravljiačno. Gorazd Vahen je ilustriral kar nekaj del Svetlane Makarovič, ob katerih je odraščal tudi sam: njegove ilustracije prav tako kot pisateljčine zgodbe niso sladke, imajo globino in vedno nosijo sporočilo. S precej poguma se je moral lotiti marsikatero pripovedi, ki je že imela svojo ilustrirano zgodbo – naj omenimo le slikanico *Sapramiška*, ki jo je v likovno podobo prvič prepesnila vrhunska ilustratorica Marija Lucija Stupica že leta 1976.

Ilustracije so z besedilom prepletene premišljeno in dinamično. Ritmično se z dvostranskimi in celostranskimi ilustracijami, umeščenimi znotraj beline papirja ali v živ rob, pojavljajo tudi manjše podobe in vinjete. V barvno bogatih, živo ekspresivnih, zabrisano poetičnih, humorno iskrikih in skrivnostno pripovednih kompozicijah se kaže bogastvo različnih ilustratorskih poetik. Na naslovnici je Čohova ilustracija treh muck, prepletenih s svetleče zlato prejo. Svetleče zlat je tudi naslov. Privlačna naslovnica vabi k branju knjige, ki so jo ob besedah Svetlane Makarovič ustvarile *zlate* roke desetih slovenskih ilustratorjev.